

Török Gábor elemez - A helyzet jó, csak reménytelen (1997)

2013 november 07. Flag

Szöveg méret

Mentés

-
-
-

- [0](#)

Még nincs értékelve

Mérték

Az utóbbi időben több hozzászólásban és levélben is felmerült, hogy illene az ötszázadik posztban túllépni a szokásos semmitmondó, felületes, unalmas, egyrész-másrészt jellegű, bülbülszavú elemzésen, és végre megírnám, hogy mit is gondolok "a" helyzetről.

A finom nyomás terhe alatt el is kezdtem gondolkodni, de be kellett látnom, hogy az Apokalipszis most munkacím? Írás talán nem lenne elég ünnepi, szívderít?. Aztán arra gondoltam, hogy megnézem, voltam-e valaha bizakodóbb, és kis keresgélés után rátaláltam életem első cikkére, 1997 nyarából, igen, 16 évvel ezelőttről, a Horn-kormány időszakából. Utolsó éves egyetemista voltam akkor, s bár a cikk címe nem túl vidám, kétségtelenül voltak illúzióim: a megértéssel és a változtatás lehetőségével kapcsolatban is. S miután ez a cikk nem található meg az interneten, úgy döntöttem, most ez lesz az ötszázadik bejegyzés, hogy néhány nap múlva következhesen az, ami már a máról szól. Az írás fontoskodó, állandóan hivatkozó, kapaszkodókat kereső jellege miatt elnézést kérek, 16 évvel ezelőtten a mainál is nagyobb problémát jelenthetett számomra a "legitimációs kihívás", mint ahogy - ez szintén kiderül majd - a mobiltelefont sem nagyon ismertem.

Bölcsészkarai tanárom egyik kedvenc mondása szerint az élet végtére is egy paradoxális jelenség: arra születünk, hogy meghaljunk. Úgy gondolom, hogy ehhez hasonló - elnézést: talán kevésbé bölcs - paradoxonokat, azaz egymást csak látszólagosan kizáró ítéleteket a köztársaság állapotáról is megfogalmazhatunk. Igaz ugyan, hogy számtalan komolyan tetsző dilemma foglalkoztatja a mindig éles szemű és hegyes tollú elemzőket, hogy csak az ideológiák kuszaságát, a bal-jobb skála alkalmazhatatlanságát, az elitek küzdelmét, az ellenzék reménytelennek látszó közeledéseit, a kormányzó pártok zsigeri ellentéteit és a parlamenti abszurdokat említsem, ám ezek a problémák talán könnyebben orvosolhatók. Az alábbiakban most két olyan paradoxont szeretnék bemutatni, amelyek véleményem szerint mindennél jobban jellemzik közállapotainkat. S miután Murphy szerint minden bonyolult kérdésre létezik egy egyszerű, kézenfekvő és téves válasz, a kérdőjelek az írás végére sem fognak teljesen kiegyenesedni.

1. Fogalmuk sincs a fogalmakról?

1789, Franciaország. Nagytótál. A földeken szorgos parasztok érdemlik ki az első jelzőt: szorgoskodnak. A távolban vágató lovas közeledik. Itt is csaknem pontos a jelző: lóhalálában érkezik. A parasztok egykedvűen figyelik. A hírnök egy lendületes rántással megállítja elcsigázott lovát. Tekintetében diadal és elszántság. Tudja, mit akar, miért jött.

- Emberek! Polgártársak! Elfoglaltuk a Bastille-t! Ledét a zsarnokság szimbóluma! - kiáltja.

A parasztok érdeklődve néznek a lovasra, akinek a szemében már szikrákat szór a lelkesedés.

- Nincs többé! Szabadok vagyunk! Emberek, hallják!

A csendet végül egy id?sebb, sokat látott kaszás töri meg:

- Há' mi az a básztíj?

A méltán híres Huhogók cím? filmben szerepl? jelenet - amelyet a feledés ezúttal kártékony homálya miatt talán kissé karikírozva adtam elő - pompásan érzékelteti a magyar „dolgozó tömegek” básztíj-szindrómáját. A politikáról való mindennapi gondolkodás ugyanis - amely még a politológiai tankönyvek és közhelyek szerint is inkonzisztens, nominalista és pragmatikus - nem foglalkozik elvont eszmékkal, jelképekkel. A derék választópolgárokat egyáltalán nem hozzák lázba az absztrakt, általános fogalmak, többségünk csak a materiális dolgok és a mikrokörnyezete alapján mond ítéletet.

Tamás Gáspár Miklós kiválóan megírt munkájában (A magyar liberalizmus válsága, Magyar Narancs) éppen ezt az attit?döt vizsgálja, s úgy találja, hogy a létező antiliberális el?ítélet és babona, a „Gyanú Iskolája” egyik alapeleme éppen ez a sajátos nominalizmus. A polgár minden eszmével szemben konkrétumot hoz: „Szabadság? Szemetes az utca. Jogállam: föltörték A Kocsit. Szabad választások? Torgyán hülye. Pluralizmus? T.G.M. 1982-ben sem taníthatott a pesti egyetemen, 1997-ben sem taníthat. Nem is volt rendszerváltás.” Szalai Erzsébettel polemizál, aki szerint TGM elítéli azokat, akik nem önmagukért szeretik a szabadságot és a demokráciát (a vizes leped? problémáját most inkább hagyjuk). TGM felsorolja a demokratikus jogosítványokat: a szabadságjogoktól az ombudsmanon keresztül a parlamenti váltógazdálkodásig. A kaszások pedig figyelnek... TGM folytatja: „Eszem ágában sincs tagadni, hogy a demokratikus többség (antidemokratikus) véleményét inkább Szalai Erzsébet fejze ki, mintsem én; ám ez semmit nem mond arról, melyikünknek van igaza. Ezt nem lehet szavazással eldönteni. Ebben nincs demokrácia.”

TGM persze receptet is kínál, és (részben) önostoroz. Ha a liberálisok felvállalnák - a piac tisztelete mellett - az elesettek védelmét, nem kellene a liberalizmus válságáról szólnia. De ha nem? S ha ez mégsem ilyen egyszer?? S vajon a köztársaság állapotát a TGM által említett demokratikus jogosítványok, avagy a kaszások „antidemokratikus” véleménye alapján kell-e megítélnünk?

Azt hiszem, nyugodtan eltekinthetünk most a szociáldarwinista ihletés? gondolatoktól (csak egy példa Herbert Spencert?!: „ha egy nép, amely nemzedékek során át folytatta leghitványabb természet? lovainak és legkevésbé értelmes kutyáinak a tenyésztését, ezek után csodálkozik, hogy lovai harapósak és kutyái ostobák, azt kellene gondolnunk, hogy eljárásának abszurditása csak megdöbbenésének abszurditásához mérhető”), az érdemtelen szegények hívószóval - legalábbis a nyilvánosság el?t - még kevesen próbálkoztak. A kérdés azonban megoldásra vár, s a nyerteseknek nem árt megfontolniuk Cicero intelmét: nem csupán maga a szerencse vak, hanem többnyire azokat is megvakítja, akiket felkarolt. Lehet, hogy - József Attilával szólva - „Szívére veszi terhünk, gondunk”, de „vállára venni nem bolond...”, hiszen „magának rág mind, aki rág”. S a paradoxon - az egyik oldalon parlamentáris köztársaság, a másik oldalon ennek vívmányait értékelni nem tudó tömegek - komoly veszélyeket rejthet magában.

Miért csak látszólagos mégis az ellentét? Talán, mert itt és most mindkét álláspont igaz lehet. Csupán itt és most?

„Nagy felforgatások korszakai ez oknál fogva tömérdek szerencsétlenséget hoznak szükségképp ezer meg ezer egyesre - olvashatjuk Eötvös Józsefnél -; s ha a kivívott szabadság első pillanatában gyakran csak panaszokat hallani; ha a nép, miután bilincseit széttörte, azon korszakba kívánczik vissza, mid?n míg láncokat viselt: okát távolról sem kell abban keresnünk, mintha az ember - mint rossz kedvében ez vagy amaz mondani szokta - szolgaságra volna teremtve; hanem abban, hogy, miután csak hasznos munkásság által érezhetjük magunkat boldognak, nem nélkülözhetjük azt sem, mi minden hasznos munkásságnak alapfeltétele: a nyugalmat.”

Azt gondolom, hogy a köztársaság állapotát éppen annyira jellemzik a demokrácia és a szabadság meglév? kellékei, mint az els?sorban gazdaságilag frusztrált tömegek jogos panaszai. Magyarázatot már sokat hallhattunk: a sor az alapító aktus hiányának emlegetését?l a „tetszetek volna forradalmat csinálni” magabiztosságáig terjed. A probléma valóban súlyos terhet jelent, súlyosabbat, mint a naponta megélt válságok: a pártviták, az alkotmányos dilemmák. Ezek ugyanis köztársaságunk normális m?ködésének kellékei (ha tetszik: mellékhatásai), ám egy demokraták nélküli demokrácia képtelen a fennmaradásra. Megoldás azért kínálkozik, s nem csupán a csodaként várt gazdasági növekedés „szeretetheti meg” az emberekkel az új világot. Az eötvösi „Neveljünk polgárokat!” posztulátum ma újra aktuális, mert amit nem értünk, nem is értékelhetünk. Ha már mindenki tudni fogja, hogy mi is volt a Bastille, talán értékelni is tudja, hogy nincs már többé.

2. Az állam mi vagyunk?

A másik veszélyes paradoxon szintén tömeg-, s nem is új keletű jelenség: a közvagyon, a közpénzek megítélése, a közsféra helyzete. „Számomra a pénz huszadrangú dolog az életben” - jelenti ki diadalmasan egyik vasárnap este a tb-pénzekre is kacsinagató tévé-adó amerikai filmjének szöke, karcsú főszereplője, valahol a naplementés floridai tengerparton, melynek szomszédságában már várja a szerény életet biztosító hatalmas úszómedencés álomház. „Számomra nem” - válaszolhatja a tévé előtt ülő magyar kevésbé szöke, kevésbé karcsú háziasszony, valahol a naplementés, romantikus kőbányai lakótelep tizedik emeletén. Szégyellje magát!

De hát hol is itt a paradoxon? Talán ott, hogy miközben az újvilág a pénzt, a magánvagyonot emelte piedesztálra (ha esetleg valakinek lenne illúziója: ez az első vállalkozások kora óta mindig is így volt), a közvagyon mérhetetlen pazarlása folyik. Nem kell feltétlenül a nemzet kirablóira, kiárúsítóira és egyéb retorikai fogásokra gondolnunk. A sokszor tárgyalt jelenség már Mandeville óta közhely: ha a közösség tulajdonáról van szó, az egyén nem veszi észre a saját érintettségét. Mandeville klasszikus javaslata: magánvétek - közhaszon: „... A bűn a jólét alapja, / ha korlátját törvény kiszabja. / Igen ha nagyság kell a népnek, / az államban szükség a vétek, / mint az éhség kell az evéshez. / Pusztá erényt?l nem virágzik / föl egy nemzet; s ki visszavágyik / az aranykorba, kész-e vajon / élni becsületben - de makkon?”

Mandeville persze nem olyan közvétkekről beszélt, mint például a ma divatos feketemunka társadalmi tolerálása, amely pedig közismerten dupla adócsalás: a delikvens adót sem fizet, de az újraelosztásból (például munkanélküli segély) részesedik. A társadalom pedig ma megért?: egyenesen sikk az állam kijátszása. Pedig "az állam mi vagyunk", a tisztességesen befizetett - levont - adónk éppen azért olyan magas, mert mások helyett is nekünk kell fizetnünk.

A probléma persze nemcsak nálunk jelentkezik. Az átláthatatlan rendszerekben az ember könnyen szem elől téveszti a rendszer működésének alapelveit, no meg saját forintjait.. A kritikusok éppen ezért a "magánbűnökhöz" való visszatérést javasolják. Az államtalanítást meghirdető politikusaink azonban maguk sem a legjobb példát mutatják. Milliós siker- és szakértői díjak, hihetetlen tanácsadói számlák, s mindez a köz pénzéből. Nem hiszem, hogy normálisnak tartanak azt az embert, aki egy jó hangulatú lakossági fórumon szólásra jelentkezve arról kezdené faggatni valamelyik vezető vagy vezetett politikusunkat, hogy vajon a magántelefonjait ugyan melyik Kossuth-téri nyilvános fülkéből intézi, vajon hol és mennyiért fénymásoltat, ha a kislánya erre kéri. Demagógia! Pitiánerség! - mordulna fel a tömeg, miközben az óráját figyeli, ha a szomszéd sürgős ügyben átjön telefonálni, s minden vásárlásnál az utolsó fillérig visszakéri az aprót.

Példa persze akad, de ez csak amolyan hollywoodi átverésnek látszik mifelénk. Nem is olyan régen kisebb botrányt okozott, amikor kiderült, hogy az amerikai alelnök néhány fontos telefonját a Fehér Házból intézte. Nem, nem sextelefonokra kell gondolnunk, Gore csupán a pártja ügyeiben tárcsázott a kellerében gyakrabban állami pénzen. Tehát dolgozott, keményen, a nép érdekében - mondanánk, de a tengerentúlon nem keverik össze a pártérdeket az államérdekkel, uram bocsá a közérdekkel. El tudják képzelni Horn Gyulát, amint éppen a Parlament közelében áll sorban egy nyilvános fülke előtt, hogy felhívassa a Köztársaság teret. Micsoda demagógia!

Vajon miért van az, hogy a a BKV járatain biccelt senki sem kergeti le a buszról, miközben szétverjük az automatát, ha az a jegyvásárlásnál tíz forintot elnyel? A derék polgár nem hisz a mesékben. Nem hiszi el, hogy politikusnét az a pénzén hívják fel, hogy politikusgyerek az a pénzén kapja a másolatot, hogy olcsóbb lenne a jegy, ha mindenki fizetne. Mesebeszéd! Az állam átver, csal és lop, s minden kis siker, minden kis bosszú dicséretes hadított. Közállapotaink, közttereink, közpénzeink, közlekedésünk, közoktatásunk - azaz köztársaságunk addig nem lesz(nek) rendben, amíg ez a szemlélet marad a jellemző.

S ami az igazi paradoxon: mégis működik az ország. Miközben a legtöbb fontos helyen diadalt ül a semmittevés, a "közvétek"; a csapból folyik a víz, elviszik a szemetet, vonalat ad a telefon, megjavítják az eltört csővezeték. Dolgoznak. Nem dőlnek össze a hidak, időben érkeznek a tüzoltók, minden panasz ellenére tanítanak az iskolákban. A korrupciós és sikerdíjas botrányok szalagcímei mögött és ellenére dolgoznak. Sokan vannak ebben az országban, akik csendben és tisztességesen teszik a dolgukat. Nem csupán kétkezi munkások: tanárok, orvosok, mérnökök, politikusok, szakértők, bürokraták. Ha sikerül méltányos állapotokat teremteni, talán nek is jobban érzik majd magukat e honban.

De miképpen tehetjük ezt meg? A már idézett Eötvös József egyik levelében így írt fiának: "Kantot s mindjárt utána Hegelt addig tanulmányoztam, míg végre azon meggyőződéshez érkeztem, hogy minden philosophia haszontalanság." Bár Eötvös nem jutott el a "kevesebb filozófust" gondolatához, kijelentésével - amelyre persze a

saját munkássága adott fényes cáfolatot - mégis érdemes vitatkozni. Mert miért ne hívhatnánk most segítségül a huszadik századi politikai filozófia egyik legjelesebb képvisel?jét, John Rawls-t, akinek érvelésében egy nagyon fontos gondolat jelenik meg. Rawls szerint ugyanis, ha igazságosságra törekszünk, ne a döntéshozóktól (bármilyen szinten!) várjunk el bizonyos erkölcsi motivációkat, hanem a döntési helyzetet korlátozzuk olyan módon, hogy az biztosítsa az igazságosságot.

S ez a mi dilemmáinkra nézve talán azt jelentheti, hogy teremtsünk tiszta állapotokat, melyekben nem az egyén mérlegelésén múlik, hogy milyen stratégiákat követ. Ne a politkustól várjunk önmérsékletet, ne a "tocsikoktól" kérjük számon, hogy miért nem mondtak nemet. Ne a bliccel?kt?l várjuk el, hogy - ha lehet másként is - ne kerüljék ki a jegyautomatát, ne az utazóktól, hogy maguk ítélkezzenek. Legyenek olyanok a közállapotok - köztársaságunk állapotai -, hogy ilyen esetekben ne csupán erkölcsös, de ésszer? magatartás is legyen a tisztességesnek tartott út.

Charlie egyik dala szerint „A helyzet jó, csak reménytelen.” Vagy legyünk inkább optimisták: a helyzet rossz, de van remény...

<http://torokgaborelemez.blog.hu> - A Flag Polgári Magazin partnere

Ajánló